

TIBBIY INGLIZ TILINI O'QITISHDA LEKSIK KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISHNING KOMMUNIKATIV ASOSLARI

Bekchanova Xushbaroy Jumanazarovna

Toshkent davlat tibbiyot universiteti,

1-son o'zbek va xorijiy tillar kafedrasi o'qituvchisi

E-mail: xushbaroy@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu tezisda tibbiyot talabalarining ingliz tilidagi leksik kompetensiyasini kommunikativ vaziyatlar asosida rivojlantirishning nazariy va metodik jihatlari yoritiladi. Tibbiy ingliz tilini o'rgatishda so'z va terminlarni yodlash bilan cheklanib qolmasdan, ularni muayyan muloqot jarayonida to'g'ri va o'rinli qo'llash muhimligi asoslanadi. Shuningdek, kontekstual o'rganish, rolli o'yinlar, juftlikdagi suhbatlar va vaziyatli topshiriqlardan foydalanish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi. Taklif etilgan metodik yondashuv tibbiyot talabalarining kasbiy lug'at boyligini kengaytirish, so'zlarni faol nutqqa olib kirish hamda ingliz tilida muloqot qilishga tayyorligini oshirishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: leksik kompetensiya, tibbiy ingliz tili, kommunikativ vaziyat, kasbiy lug'at, tibbiy terminologiya, kontekstual o'rganish, rolli o'yin, tibbiyot talabalari.

Kirish

Bugungi globallashuv sharoitida ingliz tili xalqaro ilmiy axborot almashinuvi, tibbiy adabiyotlarni o'rganish va turli mamlakatlar mutaxassislari o'rtasidagi muloqotning muhim vositalaridan biri hisoblanadi. Shu sababli tibbiyot oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalarning ingliz tilini kasbiy maqsadlarda o'zlashtirishi alohida ahamiyat kasb etadi. Bunda umumiy ingliz tili bilimlari bilan bir qatorda, tibbiy terminlarni tushunish, eslab qolish va ularni tegishli kommunikativ vaziyatlarda qo'llash qobiliyatini shakllantirish zarur.

Leksik kompetensiya til o'rganuvchining so'z boyligini bilishi, so'zlarning ma'nosini anglay olishi, ularni grammatik va semantik jihatdan mos birikmalarda ishlatishi hamda muloqot maqsadiga muvofiq tanlay olishini qamrab oladi. Yevropa Kengashining *Common European Framework of Reference for Languages: Companion Volume* hujjatida ham lug'at boyligi va leksik birliklardan to'g'ri foydalanish til kompetensiyasining muhim tarkibiy qismlari sifatida yoritilgan [1].

Tibbiyot yo'nalishidagi talabalar uchun leksik kompetensiyaning rivojlantirish jarayoni o'ziga xos xususiyatlarga ega. Chunki ular nafaqat umumiste'moldagi so'zlarni, balki tana a'zolari, kasalxona bo'limlari, tibbiyot xodimlari, bemorning holati, alomatlar va tibbiy muolajalar bilan bog'liq birliklarni ham o'zlashtirishlari kerak. Biroq terminlarning tarjimasini bilish ularni real muloqotda ishlata olishni har doim ham ta'minlamaydi. Shuning uchun tibbiy leksikani o'rgatishda kommunikativ yondashuvdan foydalanish dolzarb metodik masala hisoblanadi.

Mavzuning nazariy asoslari

Leksik kompetensiya faqat alohida so'zlarning ma'nosini bilish bilan cheklanmaydi. U so'zning talaffuzi, yozilishi, grammatik xususiyatlari, boshqa so'zlar bilan birikishi, uslubiy qo'llanishi va muayyan vaziyatdagi kommunikativ vazifasini ham qamrab oladi. Masalan, talaba *pain* — “og'riq”, *symptom* — “alomat”, *examination* — “tekshiruv” so'zlarining tarjimasini bilishi mumkin. Lekin ushbu birliklarni *Where do you feel the pain?*, *What symptoms do you have?* yoki *The doctor will examine you* kabi gaplarda ishlata olishi leksik bilimning amaliy nutq bilan bog'langanini ko'rsatadi.

Nation [2] lug'at o'rganishda so'z shakli, ma'nosi va qo'llanishini birgalikda o'zlashtirish muhimligini ta'kidlaydi. Bu yondashuv tibbiy ingliz tilini o'qitishda ham ahamiyatli, chunki terminni faqat ona tilidagi tarjimasi orqali eslab qolish uning nutqiy faoliyatda faol ishlatilishiga yetarli bo'lmasligi mumkin.

Basturkmen [3] maxsus maqsadlar uchun ingliz tilini o'qitishda ta'lim mazmunini o'rganuvchilarning kasbiy ehtiyojlari va foydalanadigan kommunikativ vaziyatlari bilan bog'lash zarurligini yoritadi. Mazkur tamoyil tibbiyot talabalari uchun ham muhimdir: o'quv materiallari talabalarning til darajasi, ta'lim bosqichi va kelajakdagi kasbiy muloqot ehtiyojlariga mos bo'lishi lozim.

Reynolds, Zhang va Ding [4] tomonidan tibbiy maqsadlar uchun inglizcha lug'atni o'rganishga bag'ishlangan tadqiqotda tibbiyot talabalarining lug'at o'zlashtirishdagi ehtiyojlari, qiyinchiliklari va strategiyalari o'rganilgan. Cui va Kaur [5] esa tibbiy ingliz tilida lug'atni o'rganish va xotirada saqlash strategiyalariga e'tibor qaratgan. Ushbu tadqiqotlar tibbiy leksikani o'qitishda lug'atni o'zlashtirish jarayoniga alohida e'tibor berish zarurligini ko'rsatadi.

Shu nuqtayi nazardan, kommunikativ vaziyatlar tibbiy leksikani mazmunli kontekstda o'rganish va uni faol nutqda qo'llash uchun metodik imkoniyat yaratadi.

Kommunikativ vaziyatlar orqali leksik kompetensiyani rivojlantirish

Kommunikativ vaziyat — bu til o'rganuvchi muayyan maqsadga erishish uchun tildan foydalanishi zarur bo'lgan sharoitdir. Tibbiy ingliz tili mashg'ulotlarida bunday vaziyatlar kasalxonada yo'l so'rash, bemorni qabul qilish, bemorning shikoyatlarini aniqlash, tibbiyot xodimlari faoliyatini tavsiflash yoki oddiy tibbiy tavsiyalarni tushunish bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Ayniqsa, tibbiyotning dastlabki bosqichlarida tahsil olayotgan talabalar uchun murakkab klinik holatlardan ko'ra, kundalik va kasbiy hayotga yaqin, til jihatidan tushunarli vaziyatlardan foydalanish maqsadga muvofiq. Bunday yondashuv talabalarni hali chuqur o'rganilmagan tibbiy bilimlarga tayanishga majbur qilmasdan, ingliz tilidagi lug'atni bosqichma-bosqich o'zlashtirish imkonini beradi.

Leksik kompetensiyani rivojlantirish uchun quyidagi uch bosqichli metodik ketma-ketlikni taklif etish mumkin.

Birinchi bosqich — leksik tayyorgarlik. Ushbu bosqichda mavzuga oid asosiy soʻzlar, terminlar va soʻz birikmalari taqdim etiladi. Masalan, *Hospital professions* mavzusida *doctor, nurse, paramedic, pharmacist, porter* kabi birliklar tanlanadi. Talabalar ularning maʼnosini aniqlaydi, talaffuzini mashq qiladi va soʻzlarni tegishli rasmlar yoki vazifalar bilan bogʻlaydi. Keyin ushbu birliklar sodda gaplar tarkibida qoʻllanadi: *A paramedic provides emergency care* yoki *A porter helps move patients and equipment*. Bu jarayonda yangi soʻzlarni faqat tarjima orqali emas, balki taʼrif, rasm va kontekst yordamida tushuntirish ham samarali boʻlishi mumkin.

Ikkinchi bosqich — kommunikativ qoʻllash. Bu bosqichda talabalar oʻrganilgan leksik birliklardan muloqot jarayonida foydalanadilar. Masalan, “At the hospital” vaziyatida bir talaba bemor, ikkinchisi esa qabul boʻlimi xodimi rolini bajarishi mumkin. Suhbat davomida *appointment, department, registration, symptoms, patient* kabi soʻzlardan foydalaniladi. Boshqa bir topshiriqda talabalar juftlikda shifokor va bemor oʻrtasidagi sodda dialogni tuzadilar. Bunda asosiy eʼtibor murakkab tibbiy tashxis qoʻyishga emas, balki savol berish, javob qaytarish, maʼlumot soʻrash va tegishli lugʻatni ishlatishga qaratiladi.

Uchinchi bosqich — mustahkamlash va refleksiya. Talabalar mashgʻulot davomida oʻrgangan soʻzlarini qayta qoʻllaydi, qisqa yozma yoki ogʻzaki topshiriqlarni bajaradi va oʻz faoliyatini baholaydi. Masalan, ular yangi oʻrgangan beshta soʻzni ishlatib, kasalxonadagi vaziyat haqida qisqa dialog yozishlari mumkin. Shuningdek, oʻqituvchi soʻzlarning toʻgʻri ishlatilishi, talaffuzi, kontekstga mosligi va muloqotning tushunarlilikiga qarab fikr-mulohaza beradi.

Mazkur bosqichlarning izchil tashkil etilishi yangi leksik birliklarning qabul qilinishidan ularni mustaqil nutqda qo'llashgacha bo'lgan jarayonni qo'llab-quvvatlaydi.

Metodik yondashuvning afzalliklari va baholash mezonlari

Kommunikativ vaziyatlardan foydalanish talabalarga lug'atni amaliy maqsad bilan bog'lash imkonini beradi. Birinchidan, so'zlar muayyan vaziyat ichida o'rganilgani sababli ularning ma'nosi va qo'llanishi o'rtasidagi aloqa kuchayadi. Ikkinchidan, juftlik va kichik guruhlarda ishlash har bir talabaga nutqiy faoliyatda qatnashish imkonini yaratadi. Uchinchidan, vaziyatli topshiriqlar talabalarni o'rganilgan so'zlarni mustaqil tanlash va ularni muloqot maqsadiga mos ravishda ishlatishga undaydi.

Bunda o'qituvchi talabalarning leksik kompetensiyasini bir nechta mezon asosida baholashi mumkin:

- **Leksik aniqlik** — so'z va terminlarning ma'nosini to'g'ri tushunish hamda qo'llash.
- **Kontekstga moslik** — leksik birliklarni vaziyat va muloqot maqsadiga muvofiq tanlash.
- **Leksik faollik** — o'rganilgan so'zlardan mustaqil nutqda foydalanish.
- **Birikmalardan foydalanish** — so'zlarni mazmunan va grammatik jihatdan mos birikmalarda qo'llash.
- **Muloqotning tushunariligi** — fikrni suhbatdoshga aniq yetkazish va uning savollariga tegishli javob berish.

Ushbu mezonlar o'qituvchiga talabalar faqat so'zlarning tarjimasini bilish-bilmasligini emas, balki ularni muloqotda qanchalik samarali ishlata olishini ham aniqlashga yordam beradi.

Shu bilan birga, kommunikativ vaziyatlar asosidagi mashg'ulotlarni tashkil etishda ayrim jihatlarni hisobga olish zarur. Topshiriqlar talabalarning ingliz tili darajasiga mos bo'lishi, yangi terminlar ortiqcha yuklama yaratmasligi va har

bir vaziyat uchun aniq kommunikativ maqsad belgilanishi lozim. Bundan tashqari, guruhdagi barcha talabalarning faol ishtirokini ta'minlash uchun rollarni almashtirish, topshiriqlarni bosqichma-bosqich murakkablashtirish va individual fikr-mulohaza berish tavsiya etiladi.

Taklif etilgan metodik ketma-ketlik nazariy-metodik model hisoblanadi. Uning samaradorligini qat'iy xulosa sifatida baholash uchun kelgusida tajriba-sinov ishlarini tashkil etish, talabalarning dastlabki va yakuniy natijalarini taqqoslash hamda baholash mezonlarini amaliy jihatdan tekshirish talab etiladi.

Xulosa

Tibbiyot talabalarining ingliz tilidagi leksik kompetensiyasini rivojlantirishda kommunikativ vaziyatlardan foydalanish muhim metodik imkoniyatlardan biridir. Chunki kasbiy lug'atni o'zlashtirish so'zlarning tarjimasini bilish bilan cheklanmay, ularni ma'lum kontekstda to'g'ri, o'rinli va mustaqil qo'llashni ham talab qiladi.

Tahlil asosida leksik tayyorgarlik, kommunikativ qo'llash hamda mustahkamlash va refleksiya bosqichlarini o'z ichiga olgan metodik ketma-ketlik taklif etildi. Ushbu yondashuv tibbiyot talabalarining kasbiy lug'atini izchil rivojlantirish, ingliz tilida sodda kasbiy muloqotga kirishish va o'rganilgan leksik birliklarni faol nutqqa olib kirishga yo'naltirilgan. Kelgusidagi tajriba-sinov ishlari mazkur yondashuvning samaradorligini aniqlash va uni tibbiy ingliz tili mashg'ulotlariga moslashtirish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Council of Europe. (2020). *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment — Companion Volume*. Council of Europe Publishing. <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages/cefr-companion-volume-and-its-language-versions>
2. Nation, I. S. P. (2001). *Learning Vocabulary in Another Language*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139524759>

3. Basturkmen, H. (2010). *Developing Courses in English for Specific Purposes*. Palgrave Macmillan.
4. Reynolds, B. L., Zhang, X., & Ding, C. (2023). A mixed-methods study of English vocabulary for medical purposes: Medical students' needs, difficulties, and strategies. *Applied Linguistics Review*, 14(3), 643–678. <https://doi.org/10.1515/applirev-2020-0119>
5. Cui, H., & Kaur, N. (2024). Vocabulary learning and memory strategies usage among English for Medical Purposes (EMP) students. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 23(6), 267–284. <https://doi.org/10.26803/ijlter.23.6.12>